

ارزیابی رابطه بین نوع اظهار نظر حسابرسی مستقل و کیفیت سود

پرویز پیری^۱، ماریه قربانی^۲

چکیده: مالکان شرکتها برای ایجاد نظارت بر نماینده، جلوگیری از رفتارهای فرصت طلبانه، عدم تقارن اطلاعاتی و همچنین کاهش هزینه های نمایندگی، به حسابرس مستقل روی می آورند. این نقش حسابرسی برای بررسی دستکاری در صورت های مالی و در نتیجه گزارش سودهای مدیریت شده توسط مدیران، اهمیت ویژه ای دارد. بر این اساس، هدف مقاله حاضر بررسی ارتباط بین نوع اظهار نظر حسابرس مستقل با سنجه های کیفیت سود است. نمونه آماری این مطالعه مشتمل بر ۷۰ شرکت فعال در بورس اوراق بهادار تهران طی سال های ۱۳۹۴-۱۳۸۸ است. داده ها با استفاده از الگوی داده های تابلویی و روش آرلانو باور - بلاندل باند، آزمون شده و در قالب سه مدل و با متغیرهای وابسته کیفیت سود (شامل پایداری سود)، کیفیت ارقام تعهدی و شاخص قابلیت اتکای اطلاعات، تجزیه و تحلیل شدند. نتایج نشان داد بین نوع گزارش حسابرس مستقل در هر سه مدل با شاخص های کیفیت سود رابطه معناداری برقرار است. همچنین بین نوع گزارش حسابرس مستقل با پایداری و کیفیت ارقام تعهدی رابطه منفی و معناداری وجود دارد و در نهایت این ارتباط با قابلیت اتکای اطلاعات مثبت است.

واژه های کلیدی: پایداری سود، قابلیت اتکای سود، کیفیت ارقام تعهدی، گزارش حسابرس. نوع اظهار نظر.

۱. دانشیار حسابداری، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

۲. کارشناس ارشد حسابداری، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۵/۱۸

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۶/۰۹/۲۳

نویسنده مسئول مقاله: پرویز پیری

E-mail: p.piri@urmia.ac.ir

مقدمه

در جهان سراسر رقابت امروز، مشخصه اقتصاد کشورهای صنعتی، شرکت‌های بزرگی هستند که سرمایه خود را از خیل عظیم سهامداران گردآوری کرده‌اند و منابع اقتصادی را در یک کشور یا در سطح بین‌المللی کنترل می‌کنند. سهامداران برای آگاهی از چگونگی اداره سرمایه‌های خود و اطمینان از صحت عمل و کارایی مدیران، می‌توانند از صورت‌های مالی حسابرسی شده به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار اطمینان‌بخش استفاده کنند. احتمال سوگیری در تهیه و تنظیم این صورت‌های مالی توسط هیئت‌مدیره، سبب شده است که نیاز به حسابرسی احساس شود (جول، جاب و هاگتون، ۲۰۰۳). به بیان دیگر، با شکل‌گیری رابطه نمایندگی، تضاد منافع بین مدیران و سهامداران شکل می‌گیرد؛ بدین معنا که ممکن است مدیران از موقعیت خود سوءاستفاده کرده و تصمیماتی بگیرند که در جهت منافع خود و عکس منافع سهامداران باشد (جنسن و مک‌لینگ، ۱۹۷۶). در این وضعیت، حسابرس مستقل با حسابرسی و اظهارنظر خود و گواهی کیفیت صورت‌های مالی برحسب اظهارنظرهای مقبول، مشروط، مردود، عدم اظهارنظر و اظهارنظر متفاوت، سهامداران را نسبت به وضعیت صورت‌های مالی آگاه می‌کند.

انجام حسابرسی، توانایی مدیریت را برای دستکاری و مدیریت اقلام تعهدی کاهش داده و موجب بهبود کیفیت سود می‌شود (تلیس، ۲۰۰۵). کیفیت سود، کیفیت کار حسابرسی را منعکس می‌کند و از این جنبه کیفیت گزارشگری مالی ممکن است به‌عنوان محصول مشترک مدیریت و تلاش‌های حسابرس تلقی شود (اسپاتیس، ۲۰۱۲). در این بین، استفاده از حسابرس مستقل برای راست‌آزمایی صورت‌های مالی بسیار ضروری بوده و توجه به نظرهای حسابرس که در گزارش حسابرس مستقل درج شده، برای بررسی میزان اعتبار و قابلیت اعتماد به گزارش‌های مالی از بهترین و اقتصادی‌ترین روش‌های کنترل مدیریت است.

از سوی دیگر، مطالعاتی که در زمینه ماهیت بندهای اشکال مندرج در گزارش حسابرسی توسط متخصصان حوزه حسابرسی انجام شده، نشان می‌دهد تعدیلات بسیاری بر صورت‌های مالی برای تحریف‌های نشئت گرفته از مالیات‌ها یا شناسایی درآمدها و هزینه‌ها باید اعمال می‌شد که عدم اعمال آنها موجب تغییر نوع اظهارنظر حسابرسان شده است (اسپاتیس، ۲۰۱۲). پس در عمل، رقم سودی که توسط مدیریت در صورت‌های مالی گزارش می‌شود، می‌تواند بزرگ‌تر یا کوچک‌تر از رقم سودی باشد که با توجه به بندهای تعدیل‌شده از گزارش قابل استخراج بوده و نوع اظهارنظر حسابرس، بر اساس تحریف‌های یاد شده یا موارد محدودیت و ابهام حسابرس و با در نظر گرفتن سطح اهمیت آنها تعیین شده است (پیری، شیخ محمدی و جوادی، ۱۳۹۲).

با عنایت به مراتب فوق و تحقیقاتی که به اختصار اشاره شد، مشاهده می شود که کیفیت سود می تواند تابعی از نوع اظهار نظر حسابرس نیز باشد که معمولاً در تحقیقات داخلی چندان به آن پرداخته نشده است. بنابراین مسئله اصلی مقاله حاضر این است که آیا بین نوع اظهار نظر حسابرس و کیفیت سود رابطه معناداری وجود دارد؟ برای پاسخ به این مسئله از یکی از جدیدترین مدل های اقتصادسنجی (آرلانو باور- بلاندل باند) برای آزمون فرضیه ها استفاده شده است.

پیشینه نظری پژوهش

اسکات (۱۹۹۷) در مورد اهمیت به کارگیری حسابرس مستقل عقیده دارد که سرمایه گذاران خواهان صورت های مالی حسابرسی شده هستند؛ زیرا صورت های مالی حسابرسی شده، اطلاعات سودمندی را برای مدل های تصمیم گیری آنها فراهم می کند. آگاهی از قابل اعتماد بودن اطلاعات مالی به دلایل مختلفی مانند تضاد منافع، پیچیدگی رویدادهای اقتصادی و... اهمیت ویژه ای دارد. در نتیجه، بحث اصلی این موضوع است که تأثیر نوع اظهار نظر حسابرس بر کیفیت اطلاعات مالی و کیفیت سود چگونه ارزیابی می شود؟

عوامل متعددی بر کیفیت کار حسابرسی مربوط و مؤثر است. افزایش اعمال مدیریت سود و در نتیجه کاهش کیفیت گزارشگری مالی با کیفیت حسابرسی در تقابل است (کوتاری، اندرو و چارلز ۲۰۰۴). معمولاً گزارش حسابرس مستقل و بازرس قانونی در مجمع عمومی قرائت شده و با توجه به تصمیمات و تکالیف مجمع در خصوص آثار مندرج در بندهای این گزارش ها، پیگیری های لازم توسط مدیریت شرکت ها انجام می شود. تحت این شرایط، گزارش حسابرس مستقل و بازرس قانونی می تواند اثربخش باشد. در ارتباط با نقش حسابرس مستقل در کیفیت اطلاعات مالی در ادبیات حسابداری، نظریه های زیر را می توان مطرح کرد:

الف) نظریه کارگزاری: این نظریه، حسابرس را نماینده مستقل سهامداران و سایر اشخاص ذی نفع در کنترل صحت، قابلیت اتکا و مربوط بودن اطلاعاتی می شناسد که توسط مدیران واحد تجاری تهیه و ارائه می شود (رونن، ۲۰۰۸).

ب) فرضیه مباشرت (نظارت): در این فرضیه گفته می شود که تفویض اختیار تصمیم گیری به یک فرد به عنوان نماینده، سبب می شود که نماینده در صورت فزونی منافع حاصل از نظارت بر مخارج آن، از انگیزه لازم برای حمایت از اعمال نظارت بر عملکرد خویش برخوردار باشد. استفاده از سازوکارهای نظارتی از جمله حسابرسی موجب شفافیت می شود (اسکات، ۱۹۹۷).

ج) فرضیه اطلاعات: بر اساس این فرضیه، پشتوانه تقاضای سرمایه‌گذاران برای صورت‌های مالی حسابرسی شده این است که گزارش‌های مالی یاد شده، اطلاعات سودمند و قابل اعتمادتری را برای تصمیم‌گیری‌های مرتبط با سرمایه‌گذاری در حوزه ادبیات مالی و ارزش‌گذاری هر واحد اقتصادی فراهم می‌کنند. در همین راستا عمل حسابرسی به‌عنوان ابزاری برای بهبود کیفیت اطلاعات مالی و به‌خصوص کیفیت سود، از ارزش بسیار زیادی برخوردار است (اسکات، ۱۹۹۷).

کیفیت سود

از دیدگاه جول، جاب و هاگتون (۲۰۰۷)، عوامل متعددی همچون میزان نقدینگی، اندازه‌گیری‌های دقیق و برآوردهای متغیر در ارزیابی کیفیت سود به‌کار می‌رود. آنان چهار ویژگی سود را کیفیت ارقام تعهدی، پایداری سود، قابلیت پیش‌بینی و هموار بودن سود می‌دانند. در اندازه‌گیری این ویژگی‌ها، وجه نقد و سود به‌عنوان ساختار مرجع در نظر گرفته شده و در نتیجه، تنها با استفاده از اطلاعات حسابداری اندازه‌گیری می‌شوند. هر یک از این ویژگی‌ها بعد متفاوتی از کیفیت اطلاعات حسابداری را بیان می‌کنند (شیپر و وینسنت، ۲۰۰۳). در جدول ۱، ویژگی‌های سود و معیارهای ارزیابی هر یک معرفی شده است.

جدول ۱. ویژگی‌های سود و معیارهای ارزیابی

معیارهای ارزیابی	اجزای مربوط
مفهوم کیفیت سود مبتنی بر سری زمانی ویژگی‌های سود	۱. پایداری سود ۲. قابلیت پیش‌بینی ۳. نوسان‌پذیری
مفهوم کیفیت سود براساس رابطه بین سود، ارقام تعهدی و وجه نقد	۱. نسبت وجه نقد حاصل از فعالیت‌های عملیاتی به سود ۲. تغییر در کل ارقام تعهدی ۳. پیش‌بینی اجزای اختیاری ارقام تعهدی به کمک متغیرهای حسابداری ۴. پیش‌بینی روابط بین ارقام تعهدی و جریان‌های نقدی
مفهوم کیفیت سود براساس ویژگی‌های کیفی چارچوب نظری هیئت استانداردهای حسابداری مالی	۱. مربوط بودن و قابلیت اتکا
مفهوم کیفیت سود براساس تأثیرگذاری در تصمیم	۱. قضاوت‌ها و برآوردها معیار معکوسی از کیفیت سود ۲. رابطه معکوس بین کیفیت سود و تغییر کاربری استانداردهای حسابداری

منبع: شیپر و وینسنت (۲۰۰۲)

پیشینه تجربی پژوهش

تحقیقات انجام شده توسط محققان بازارهای مالی در خارج از کشور در زمینه موضوع این مقاله، به طور عمده بر کیفیت حسابرسی و ارتباط آن با کیفیت ارقام تعهدی، مدیریت سود و عدم تقارن اطلاعاتی و متغیرهای مربوط به آنها متمرکز بوده و کمتر به مطالعه نوع اظهارنظر حسابرس و کیفیت سود پرداخته‌اند. از جمله این مطالعات می‌توان به پژوهش‌های بروس، جان و تونی (۲۰۰۷)، فلاتخ (۲۰۰۶) و داس و پاندیت (۲۰۱۰) اشاره کرد. تحقیقات یاد شده بر این نکته اشاره دارند که کیفیت بالای حسابرسی، می‌تواند پیامدهایی چون افزایش کارایی سرمایه‌گذاری، قابلیت اتکای ارقام تعهدی و کیفیت سود را به دنبال داشته باشد. اما در این میان پژوهش جامعی که به بررسی نقش نوع اظهارنظر حسابرس مستقل بر کیفیت سود بپردازد، مشاهده نمی‌شود. با این بیان در ادامه به اختصار برخی مطالعات نزدیک به موضوع تحقیق ارائه می‌شود.

ایتونن، واهاما و سامی (۲۰۱۳) در پژوهشی دریافته‌اند که کیفیت حسابرسی با جنسیت شرکای حسابرسی رابطه دارد. آنها کیفیت حسابرسی را از طریق ارقام تعهدی اختیاری (مدیریت سود) اندازه‌گیری کردند و نشان دادند شرکت‌هایی که توسط شریک زن، حسابرسی می‌شوند، در مقایسه با سایر شرکت‌ها، مدیریت سود کمتری دارند. بر اساس نتیجه دیگر آنان، در این گونه شرکت‌ها، مدیریت سود از نوع حداکثرسازی و حداقل‌سازی سود، کمتر از سایر شرکت‌هاست. اسپاتیس (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «مدیریت سود و نقش حسابرسان در تعیین موارد عدم رعایت (استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی)» که در یونان انجام داد، به آزمون این فرضیه پرداخت که استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی و تصویب آن با هدف افزایش کیفیت گزارشگری مالی است و این خود کیفیت پایین گزارشگری مالی و کیفیت سود و ناکارآمدی حسابرسان را نشان می‌دهد. وی نتیجه گرفت که نوع اظهارنظر حسابرس با کیفیت سود رابطه معناداری ندارد. دنیس و جف (۲۰۱۱) در مقاله‌ای با عنوان «کیفیت حسابرسی و ارقام تعهدی، شواهدی قبل و بعد از قانون ساربانیز اکسلی»، نخست این موضوع را بررسی کردند که آیا کیفیت ارقام تعهدی که به وسیله تداوم ارقام تعهدی سنجیده می‌شود، پس از دوره اجرای قانون یاد شده افزایش یافته است و آیا میزان افزایش ارقام تعهدی با درجه استقلال حسابرسان ارتباط دارد؟ آنان در نهایت نتیجه گرفتند که درجه رشد در تداوم ارقام تعهدی مربوط به این قانون که در میان شرکت‌ها متفاوت است، به درجه استقلال حسابرسان وابسته است. بال و شیواکمار (۲۰۰۶) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که ساعات صرف شده برای حسابرسی صاحبکار با ارقام تعهدی اختیاری و مدیریت سود رابطه منفی دارد.

بر اساس بررسی انجام شده، در داخل کشور هیچ‌گونه تحقیقی روی موضوع این مقاله انجام نشده است. از این رو فقط به تحقیقاتی اشاره می‌شود که به متغیرهای مورد بررسی نزدیک هستند. مطالعات بادآور نهندی و تقی‌زاده (۱۳۹۲)؛ یعقوب‌نژاد و امیری (۱۳۸۸) و نونهال نهر، جبارزاده و پورکریم (۱۳۸۹) نشان داد کیفیت حسابرسی بر کارایی سرمایه‌گذاری، قابلیت اتکای اقلام تعهدی و کیفیت سود اثرگذار است. بنی‌مهد، حساس یگانه و یزدانیان (۱۳۹۳)، در تحقیقی با عنوان «مدیریت سود و اظهارنظر حسابرس: شواهدی از بخش خصوصی حسابرسی» نشان دادند که مدیریت سود، اندازه شرکت، سودآوری، نسبت بدهی، حق‌الزحمة حسابرسی و مالکیت دولتی با تعداد بندهای حسابرسی قبل از بند اظهارنظر رابطه معنادار دارند. توکل نیا (۱۳۹۶) در پژوهش خود نتیجه گرفت که تخصص حسابرس در صنعت، موجب تضعیف ارتباط مستقیم بین جریان نقد آزاد و مدیریت سود از طریق معاملات با اشخاص وابسته می‌شود. جامعی، هلشی و حاجی عیدی (۱۳۹۱)، در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر عملکرد مدیران بر اظهارنظر حسابرس مستقل در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. یافته‌ها حاکی از تأثیر معیار سود هر سهم بر گزارش حسابرس مستقل بوده است.

با توجه به آنچه تا کنون مطرح شد، این مطالعه درصدد آن است که رابطه نوع اظهارنظر حسابرس مستقل بر صورت‌های مالی را با توجه به دو مؤلفه مقبول بودن یا غیرمقبول بودن گزارش، بر کیفیت سود گزارش شده در صورت‌های مالی از نظر اقلام تعهدی، پایداری سود و قابلیت اتکای سود بررسی کند. طبق مطالعات تجربی بسلی و پترونی (۲۰۰۱)، والاس (۲۰۰۴) و با توجه به مبانی نظری تحقیق و نظریه‌هایی مانند نظریه‌های کارگزاری، مباشرت، بیمه و اطلاعات، فرضیه‌های پژوهش به ترتیب زیر مطرح می‌شوند:

- فرضیه ۱: بین نوع اظهار نظر حسابرس و پایداری سود رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد.
 فرضیه ۲: بین نوع اظهار نظر حسابرس و کیفیت اقلام تعهدی اختیاری رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد.
 فرضیه ۳: بین نوع اظهار نظر حسابرس و قابلیت اتکای سود رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

داده‌های لازم برای این تحقیق از صورت‌های مالی حسابرسی شده شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، بانک‌های اطلاعاتی و سایت‌های اینترنتی نظیر سایت کدال به‌دست آمده است. دوره مطالعه یک دوره هفت‌ساله از ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۴ است. برای محاسبه متغیرهای وابسته تحقیق، داده‌های چهار دوره قبل‌تر از سال ۱۳۸۸ و اطلاعات سال ۹۵ نیز حسب مورد

جمع‌آوری شده است. به این ترتیب پس از استخراج تعداد کل شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران در پایان سال ۱۳۹۵ و اعمال محدودیت‌هایی که بر دسترسی به اطلاعات آنها وجود داشت (حذف شرکت‌های پذیرش شده بعد از سال ۱۳۸۸، شرکت‌های حذف شده از سال ۱۳۸۸ به بعد از تابلو بورس، حذف مؤسسه‌های مالی و سرمایه‌گذاری، حذف شرکت‌های دارای توقف معاملاتی بیش از شش ماه و حذف شرکت‌هایی که سال مالی آنها پایان اسفند نبوده یا اطلاعات گزارش حسابرس آنها در دسترس نبوده است)، ۷۰ شرکت برای آزمون فرضیه‌های تحقیق به صورت حذف سیستماتیک انتخاب شدند. برآوردهای اولیه اطلاعات به وسیله نرم‌افزارهای Eviews8 و Excel و تجزیه و تحلیل نهایی در نرم‌افزار STATA13 و به کمک مدل GMM و روش آرلانو باور- بلاندل باند (۱۹۹۸) انجام گرفت. گفتنی است، آرلانو باور - بلاندل باند، روشی است که همه ابزارهای ممکن را استخراج و پیشنهاد می‌کند. این مدل با استفاده از روش گشتاور تعمیم‌یافته، برآوردهایی به کمک تعمیم گشتاوری سطوح وقفه برای متغیر وابسته تعیین می‌کند که به GMM تفاضلی معروف است. آرلانو و باند، عملکرد GMM تفاضلی و برآوردهای OLS و WG را مقایسه کرده و نشان دادند برآوردهای GMM، کمترین اریب و واریانس را دارد. همچنین این روش برای استفاده از داده‌های با دوره زمانی اندک مناسب است.

متغیرهای وابسته (شاخص‌های کیفیت سود)

الف) پایداری سود: یکی از معیارهای مهم کیفیت سود، پایداری سود است. سرمایه‌گذاران در پیش‌بینی جریان‌های نقدی آتی، قابلیت دوام و تکرارپذیری سود را مهم ارزیابی می‌کنند. هرچه پایداری سود بیشتر باشد، فرض می‌شود که کیفیت سود گزارش شده بالاتر است. در این تحقیق پایداری سود با استفاده از رابطه ۱ اندازه‌گیری می‌شود.

$$E_{j,t} = \beta_{0,t} + \beta_{1,t} E_{j,t-1} + \varepsilon_{j,t} \quad \text{رابطه ۱}$$

ضریب متغیر توضیحی $E_{j,t-1}$ یعنی $\beta_{1,t}$ ، در مدل بالا معرف پایداری سود است. این مدل به صورت سری زمانی برای مدت ۶ سال برآورد شده است تا پایداری سود هر سال ارزیابی شود. در این روش داده‌های یک سال از ابتدای دوره زمانی تحقیق حذف شده و داده‌های یک سال از سال‌های پایانی به مدل اضافه می‌شود. وقتی مقدار به دست آمده برای ضریب متغیر توضیحی $\beta_{1,t}$ به ۱ نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده پایداری سود بیشتر و وقتی به صفر نزدیک‌تر باشد، گویای موقتی بودن سود بیشتر است.

ب) ارقام تعهدی: ارقام تعهدی تفاوت بین سود حسابداری و جریان وجوه نقد حاصل از عملیات را بیان می‌کند. اصل زیربنایی مدل دچو و دیچو (۲۰۰۲) آن است که کیفیت سود به طور

عمده از طریق ارقام تعهدی تعیین می‌شود که متشکل از مجموع جریان‌های نقدی و عملیاتی و ارقام تعهدی است. خطای اندازه‌گیری در تعیین ارقام تعهدی می‌تواند به‌طور بالقوه، توانایی ارقام تعهدی برای پیش‌بینی جریان‌های نقدی گذشته و جاری را کژنمایی کند. رابطه میان ارقام تعهدی و جریان‌های نقدی به‌صورت رابطه ۲ بیان می‌شود:

$$TCA_{\pi} = \phi_0 + \phi_1 CFO_{i,t-1} + \phi_2 CFO_{i,t} + \phi_3 CFO_{i,t+1} + V_{i,t} \quad \text{رابطه ۲}$$

که در آن، TCA مجموع ارقام تعهدی جاری؛ CFO جریان نقدی ناشی از عملیات؛ $V_{i,t}$ نیز پسماند خاص شرکت است و مبنای کیفیت سود را تشکیل می‌دهد.

ج) قابلیت اتکای اطلاعات: اطلاعاتی قابل اتکا است که عاری از اشتباه و تمایلات جانبدارانه مهم بوده و به‌طور صادقانه معرف آن چیزی باشد که مدعی بیان آن است. برای محاسبه این شاخص از مدل‌های زیر استفاده می‌شود.

- گام اول

$$E_{t+1} = a_0 + a_1 CFO_t + a_2 E_t + T_t \quad \text{رابطه ۳}$$

که در آن، E_{t+1} معرف سود قبل از ارقام غیرمترقبه سال بعد؛ CFO_t جریان نقدی عملیاتی سال جاری؛ E_t سود سال جاری و T_t خطای مدل است. از رابطه فوق مقادیر a_0 ، a_1 ، a_2 و R^2 برای هر شرکت محاسبه می‌شود.

- گام دوم

$$E_{t+1} = b_0 + b_1 CFO_t + U_t \quad \text{رابطه ۴}$$

U_t همان خطای مدل است. ضرایب b_1 و b_0 و همچنین R^2 برای هر شرکت بر اساس رابطه ۴ محاسبه می‌شود. تفاوت بین رابطه‌های ۳ و ۴ همان شاخص قابلیت اتکای اطلاعات است. این مقدار نشان می‌دهد که سود سال جاری چقدر می‌تواند در پیش‌بینی سود سال آتی تأثیرگذار باشد. این روش اندازه‌گیری در تحقیقات قبلی نظیر تحقیق ساتیپ، چانلینگ، الان و رانجینی (۲۰۱۰) استفاده شده است.

متغیر مستقل

نوع اظهار نظر حسابرس. در این پژوهش نوع اظهار نظر حسابرس به دو گروه گزارش‌های مالی مقبول و گزارش‌های غیرمقبول (مشروط، مردود، عدم اظهار نظر و اظهار نظر متفاوت)

دسته بندی می شود؛ به این ترتیب که چنانچه نوع اظهار نظر مقبول باشد به آن عدد ۱ اختصاص می یابد و در غیر این صورت صفر می شود.

متغیرهای کنترلی

الف) جریان نقد عملیات: وجه نقد ایجاد شده در نتیجه عملیات شرکت است که معمولاً با کسر همه هزینه های عملیاتی از درآمدها به دست می آید، اما مجموعه تعدیلاتی روی سود خالص صورت می گیرد و این متغیر رابطه مستقیمی با کیفیت سود دارد (اسپاتیس، ۲۰۱۲). در این تحقیق جریان وجوه نقد عملیاتی به روش غیرمستقیم و به صورت زیر اندازه گیری می شود:

استهلاک + تغییرات در بدهی های جاری (-) + تغییرات در دارایی های جاری (+) - سود عملیاتی = جریان وجوه

ب) اهرم مالی: در این تحقیق از نسبت بدهی های کوتاه مدت و بلندمدت به کل دارایی های شرکت به عنوان شاخص اهرم مالی استفاده می شود که با کیفیت سود رابطه معکوس دارد (سینتیا و گازمن، ۲۰۱۰).

ج) اندازه شرکت: این متغیر به صورت لگاریتم طبیعی دارایی های شرکت تعریف می شود، هرچه اندازه بزرگتر باشد، کیفیت سود نیز بهتر است (پیری و همکاران، ۱۳۹۲).

مدل پژوهش

برای آزمون فرضیه ها از مدل های زیر استفاده شده است:

$$Persist_{i,t+1} = a_0 + a_1 Persist_{i,t-1} + a_2 ARE_{i,t} + a_3 CFO_{i,t} + a_4 SIZE_{i,t} + a_5 CS_{i,t} + \varepsilon_0 \quad \text{رابطه ۵}$$

$$AQ_{i,t} = a_0 + a_1 AQ_{i,t-1} + a_2 ARE_{i,t} + a_3 CFO_{i,t} + a_4 SIZE_{i,t} + a_5 CS_{i,t} + \varepsilon_0 \quad \text{رابطه ۶}$$

$$RLB_{i,t} = a_0 + a_1 RLB_{i,t-1} + a_2 ARE_{i,t} + a_3 CFO_{i,t} + a_4 SIZE_{i,t} + a_5 CS_{i,t} + \varepsilon_0 \quad \text{رابطه ۷}$$

که در آنها، *Persist*، متغیر پایداری سود؛ *AQ*، متغیر اقلام تعهدی؛ *RLB*، متغیر قابلیت اتکای سود؛ *ARE*، متغیر نوع اظهار نظر حسابرس مستقل؛ *CFO*، متغیر جریان نقد عملیات؛ *SIZE*، متغیر اندازه شرکت؛ *CS*، اهرم مالی و در نهایت ε_0 جز اخلاص مدل است. همچنین اندیس های $t-1$ در شاخص های کیفیت سود، به معنای پویا نمودن مدل ها بر اساس روش آرلانو باور - بلاندل باند است.

یافته‌های پژوهش

در جدول ۲، خلاصه آمار توصیفی متغیرهای پژوهش ارائه شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، جریان نقد عملیات دارای بیشترین انحراف از میانگین در بین متغیرهاست. همچنین سطح معناداری آزمون جاکرک برا در تمام متغیرها کمتر از ۰/۰۵ است و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که این متغیرها توزیع نرمال ندارند. همچنین با توجه به جدول ۲، می‌توان دریافت که از معیارهای کیفیت سود، متغیر کیفیت اقلام تعهدی با ۱۴ درصد کمترین و پایداری سود بیشترین میزان پراکندگی را دارند. بنابراین کیفیت اقلام تعهدی دارای بیشترین ثبات است. در بین متغیرهای کنترلی نیز، اهرم مالی با مقدار ۱۹ درصد کمترین میزان پراکندگی را دارد.

جدول ۲. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد مشاهدات	پایداری سود	کیفیت اقلام تعهدی	قابلیت اتکا به اطلاعات	اهرم مالی	جریان نقد عملیات	اندازه شرکت
میانگین	۴۹۰	-۰/۸۳۶	-۰/۱۹۰۹	-۰/۱۴۰۴	-۰/۶۲۹	۲۴/۲	۱۳/۶۳
میانه	۴۹۰	-۰/۸۹۳	-۰/۱۸۰۲	-۰/۱۷۷	-۰/۶۴۹	۵/۲۶	۱۳/۵۶۳
حداکثر	۴۹۰	۳/۴۱۵	-۰/۵۳۷	-۰/۴۴۱	۱/۵۸۲	۳۱۰۰۰۰	۱۶/۹۵۱
حداقل	۴۹۰	-۲/۵۴۸	-۰/۰۰۶	-۰/۳۴۱	-۰/۰۵۳۴	-۲۲۰۰۰۰	۱۰/۸۱۶
انحراف معیار	۴۹۰	۱/۲۴۴	-۰/۱۴۷	-۰/۱۹۱	-۰/۱۹۷	۲۱۸۱۴۱/۳	۱/۳۹
چولگی	۴۹۰	-۰/۳۹۵	-۰/۳۳۹	-۰/۷	-۰/۰۰۲	۳/۹۴۹	-۰/۲۱۴
کشیدگی	۴۹۰	۲/۶۰۷	۱/۹۷	۲/۵۴۹	۳/۹۳۶	۱۰۵/۹۲۱	۲/۳۸
جاکرک برا	۴۹۰	۱۵/۸۸	۳۱/۰۶۶	۴۴/۱	۱۷/۸۹۹	۲۱۷۵۴۳/۲	۱۱/۶۱۲
ارزش احتمال	۴۹۰	-۰/۰۰۰۳	-۰/۰۰۰	-۰/۰۰۰	-۰/۰۰۰۱	-۰/۰۰۰۰	-۰/۰۰۳

نتایج آزمون پایایی متغیرها

به کمک سه آزمون لوین، لین و چو (۲۰۰۲)، ایم، پسران و شین (۲۰۰۳) و فیشر (۱۹۹۹)، متغیرهای تحقیق از نظر مانایی بررسی شده‌اند (جدول ۳). نتایج این جدول نشان می‌دهد که غیر از آماره‌های متغیر گزارش حسابرس مستقل و اندازه شرکت، مقدار آماره‌های محاسبه شده برای سایر متغیرها، بزرگ‌تر از مقدار مربوط به سطح اطمینان رایج است؛ از این رو فرضیه صفر مبنی بر نامانایی متغیرها در سطح احتمال ۹۹ درصد و به تبع آن سطح اطمینان ۹۵ درصد رد می‌شود. بنابراین، با وجود متغیرهای نامانا در مدل‌ها ممکن است رگرسیون کاذب ایجاد شود و نتایج

تحقیق را دستخوش انحرافات اساسی کند. برای حل این مشکل آزمون کائو (۱۹۹۹) برای بررسی وجود هم‌جمعی بلندمدت اجرا شده است.

جدول ۳. نتایج ضریب و سطح اطمینان آزمون‌های ریشه واحد

آزمون	لوین، لین و چو		ایم، پسران و شین		فیشر	
	احتمال	ضریب	احتمال	ضریب	احتمال	ضریب
پایداری	۰/۰۰۰	-۱۴/۷۲	۰/۰۰۰	-۳/۷۲۶	۰/۰۰۰	۲۲۳/۶۸
کیفیت اقلام تعهدی	۰/۰۰۰	-۱۸/۹۲۵	۰/۰۰۰	-۶/۰۱۴	۰/۰۰۰	۲۷۷/۳۶۴
قابلیت اتکا به اطلاعات	۰/۰۰۰	-۱۶/۸۲۵	۰/۰۰۰	-۵/۱۲۶	۰/۰۰۰	۲۵۶/۸۸
گزارش حسابرس	۰/۰۰۰	-۳/۶۳	۰/۰۰۰	-۰/۱۶۶	۰/۴۳۳	۳۲/۶
اهرم مالی	۰/۰۰۰	-۱۱/۲۰۸	۰/۰۰۰	-۲/۲۶۷	۰/۰۱۱۷	۱۹۲/۸۳۲
جریان نقد عملیات	۰/۰۰۰	-۱۴/۹	۰/۰۰۰	-۵/۰۷۲	۰/۰۰۰	۲۷۱/۵۸
اندازه شرکت	۰/۰۰۰	-۳/۵۲۷	۰/۰۰۰	۶/۴۳۸	۱/۰۰۰	۸۸/۵۴

جدول ۴. نتایج آزمون هم‌جمعی کائو

مدل	ضریب	سطح اطمینان
مدل ۱ (متغیر وابسته پایداری سود)	-۵/۵۲۴	۰/۰۰۰
مدل ۲ (متغیر وابسته کیفیت اقلام تعهدی)	-۲/۳۶۱	۰/۰۰۹۱
مدل ۳ (متغیر وابسته قابلیت اتکای اطلاعات)	-۲/۳۷۴	۰/۰۰۸۸

نتایج آزمون کائو در جدول ۴ درج شده است. بر اساس این نتایج، در سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که در هر سه مدل این پژوهش، فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود بردار هم‌انباشتگی را نمی‌توان پذیرفت و روابط بلندمدت در بین متغیرها پذیرفته می‌شود.

یکی از روش‌های تخمین در مدل داده‌های تابلویی پویا، استفاده از روش آرلانو باور- بلاندل و باند (۱۹۹۸) است. این روش برای استفاده از داده‌های با دوره زمانی اندک مناسب است. در استفاده از این روش، متغیر وابسته با وقفه‌های مشخص به منظور در نظر گرفتن اثرهای پویا وارد

مدل می‌شود و در این پژوهش با متغیر وابسته کیفیت سود می‌توان چنین برداشت کرد که کیفیت سود در دوره قبل می‌تواند بر کیفیت سود سال جاری تأثیر داشته باشد. بنابراین دلیل اصلی استفاده از این روش، پویا کردن آثار کیفیت سود با ایجاد وقفه در آن است. علاوه بر این ممکن است متغیرهای توضیحی با جملات اخلاص همبستگی داشته باشند که برای این منظور بلاندل و باند دو روش را پیشنهاد کرده‌اند. یکی از این روش‌ها، استفاده از تفاضل مرتبه اول متغیرها و دیگری استفاده از رویکرد انحرافات متعامد است. بلاندل و باند روش تفاضل‌گیری مرتبه اول را برای از بین بردن اثرهای ثابت به‌کار بردند و از مقادیر وقفه‌دار متغیر وابسته به‌عنوان متغیرهای ابزاری استفاده کردند. همچنین از ماتریس متغیرهای ابزاری برای ایجاد تخمین‌زننده‌های سازگار استفاده شده و آماره آزمون سارجان برای تعیین مشخص بودن معادله به‌کار رفته است. در این آزمون اگر فرض صفر پذیرفته شود، گویای این است که معادله بیش از حد مشخص بوده و مدل به متغیرهای ابزاری نیاز دارد، بنابراین باید از مقادیر وقفه‌دار متغیر وابسته به‌عنوان متغیرهای ابزاری برای رفع همبستگی بین متغیرهای توضیحی و جملات اخلاص استفاده شود. علاوه بر این، با توجه به این که در استفاده از روش تفاضل‌گیری مرتبه اول، جملات اخلاص از فرایند خودرگرسیون مرتبه اول پیروی می‌کنند، برای منجر شدن روش بلاندل و باند به تخمین‌زننده‌های سازگار مدل، لازم است مرتبه خودرگرسیونی جملات اخلاص آزمون شود. شایان ذکر است که روش بلاندل و باند در صورتی به تخمین‌زننده‌های سازگار می‌انجامد که مرتبه خودرگرسیونی جمله اخلاص از مرتبه ۲ نباشد، زیرا براساس روش تفاضل مرتبه اول، جملات اخلاص از فرایند مرتبه اول تبعیت می‌کنند.

آزمون تعیین مرتبه خودهمبستگی

قبل از برآورد نهایی مدل‌ها، لازم است آماره آزمون بلاندل و باند برای تشخیص مرتبه خودهمبستگی بین جملات اخلاص تفاضل‌گیری شده، محاسبه شود. نتایج آزمون تشخیص مرتبه خودهمبستگی در جدول ۵ درج شده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد در هر سه مدل، مرتبه خودهمبستگی از مرتبه ۱ بوده و از مرتبه ۲ نیست. وجود خودهمبستگی از درجه ۱ بحث‌پویایی را در مدل‌ها مطرح می‌کند. بنابراین با توجه به این که در روش بلاندل و باند از تفاضل مرتبه اول برای از بین بردن اثرهای ثابت استفاده می‌شود، در صورتی که خودرگرسیونی از مرتبه بیش از ۲ باشد، تخمین‌زننده‌ها دارای خاصیت سازگاری نخواهند بود. با توجه به این مطلب، در این تحقیق وجود خودرگرسیونی مرتبه اول در هر سه مدل تأیید شد و به این ترتیب، تخمین‌زننده‌ها دارای ویژگی سازگاری هستند.

جدول ۵. نتایج بررسی مرتبه خودهمبستگی جملات اخلاص

مدل سوم		مدل دوم		مدل اول		مرتبه خود همبستگی
احتمال	آماره Z	احتمال	آماره Z	احتمال	آماره Z	
۰/۰۰۰	-۵/۹۱۱	۰/۰۰۰	-۵/۹۰۲	۰/۰۰۰	-۴/۹۲۷	مرتبه اول
۰/۸۴	-۰/۲۰۱	۰/۴۱۴	-۰/۸۱۶	۰/۲۸۵	-۱/۰۶۷	مرتبه دوم

آزمون ناهمسانی واریانس

ماهیت داده‌های تابلویی ایجاب می‌کند که در بسیاری از مطالعات مبتنی بر این‌گونه داده‌ها، مشکل ناهمسانی واریانس ایجاد شود. با توجه به تأثیر مهم ناهمسانی واریانس بر برآورد انحراف معیار ضرایب و همچنین مسئله استنباط آماری، لازم است قبل از پرداختن به هرگونه تخمین، در خصوص وجود یا عدم وجود ناهمسانی واریانس تحقیق شود. برای بررسی ناهمسانی واریانس از آزمون والد تصحیح شده استفاده می‌کنیم. جدول ۶ نتایج آزمون‌های ناهمسانی واریانس را نشان می‌دهد. نتایج آزمون والد تعدیل‌یافته نشان می‌دهد که در مدل اول، فرضیه صفر مبنی بر همسانی واریانس جملات اخلاص پذیرفته نمی‌شود و مدل دارای ناهمسانی واریانس است، اما در مدل‌های دوم و سوم، فرضیه صفر مبنی بر همسانی واریانس جملات اخلاص را نمی‌توان رد کرد و دارای ناهمسانی واریانس نیستند. برای رفع ناهمسانی واریانس در مدل اول، از روش داده‌های تابلویی پویا و روش GMM دومرحله‌ای استفاده می‌شود.

جدول ۶. نتایج آزمون والد تعدیل‌یافته

مدل سوم	مدل دوم	مدل اول	
۰/۷۹	۱/۶۶	۳/۳۴	مقدار آماره خی دو
۰/۱	۰/۱	۰/۱	درجه آزادی
۰/۱۸۶۷	۰/۰۹۸۷	۰/۰۳۳۹	ارزش احتمال

نتایج آزمون سارجان

نتایج آزمون سارجان (۱۹۵۸) مدل‌های تحقیق در جدول ۷ مشاهده می‌شود. براساس نتایج این آزمون، فرضیه صفر مبنی بر مشخص بودن معادله، رد نمی‌شود و استفاده از متغیرهای ابزاری برای کنترل همبستگی بین متغیرهای توضیحی و جملات اخلاص در مدل ضروری است.

جدول ۷. نتایج آزمون سارجان

مدل سوم	مدل دوم	مدل اول	
۹/۴۲	۸/۰۱۳۱	۱۳/۸۷	مقدار آماره خی دو
۱۳	۱۳	۱۳	درجه آزادی
۰/۷۴	۰/۸۴۲	۰/۳۸۲	ارزش احتمال

منظور از معتبر بودن متغیرهای ابزاری این است که متغیرهای ابزاری تعریف شده باید همبستگی بالایی با متغیر وقفه دار مرتبه اول متغیر وابسته داشته باشند، اما دارای همبستگی با جملات اخلاص نباشند.

نتایج آزمون فرضیه‌ها

با توجه به جدول ۶ (نتایج آزمون‌های ناهمسانی واریانس) مشاهده شد که مدل اول دارای ناهمسانی واریانس است، بنابراین برای اصلاح مدل و رفع ناهمسانی واریانس مدل اول، از روش برآورد GMM دومرحله‌ای استفاده شده است (والدریچ، ۲۰۱۰). نتایج کلی آزمون فرضیه‌های هر یک از مدل‌های تحقیق در جدول ۸ مشاهده می‌شود.

جدول ۸. نتایج تخمین مدل‌ها به روش آرلانو باور- بلاندل و باند

مدل سوم		مدل دوم		مدل اول		متغیر
P v	ضریب	P v	ضریب	P v	ضریب	
۰/۰۰۰	-۰/۲۰۱	۰/۰۱۶	-۰/۱۸۸	۰/۰۰۴	-۰/۱۷۴	PRS_{t-1}
۰/۰۰۵	-۰/۱۰۴	۰/۰۰۰	-۰/۰۹۲۴	۰/۰۰۹	-۰/۶۶۹	ARE
۰/۰۰۳	۰/۲۶	۰/۰۰۱	-۰/۲۰۹	۰/۰۰۹	-۲/۰۰۳	CS
۰/۰۰۳	۰/۰۰۰۰۶۰۸	۰/۰۰۶	-۰/۰۰۰۰۴۷۴	۰/۰۱۳	-۰/۰۰۰۳۱۵	CFO
۰/۰۰۲	-۰/۰۹۶	۰/۰۰۱	-۰/۰۶۳	۰/۰۰۴	-۰/۴۲	SIZE
۰/۰۰۱	-۱/۴۰۶	۰/۰۰۰	۱/۱۸۳	۰/۰۰۰	۸/۰۰۲	عرض از مبدأ

نتایج نشان می‌دهد در مدل اول، وقفه پایداری سود رابطه مثبت و معناداری با پایداری سود دارد. رابطه بین اظهار نظر حسابرس مستقل و کیفیت سود (پایداری سود) با مقدار ضریب $-۰/۶۶۹$ و احتمال $۰/۰۰۹$ معنادار و منفی است. بنابراین فرضیه اول مبنی بر این که بین نوع اظهار نظر مقبول حسابرس و کیفیت سود رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد، در سطح اطمینان ۹۹ درصد با وجود معناداری رابطه رد می‌شود؛ زیرا این رابطه منفی است. همچنین ارتباط متغیر

کنترلی اهرم مالی شرکت (نسبت بدهی به دارایی) با پایداری سود، معنادار و منفی است. متغیر جریان نقد عملیات نیز اثر معنادار و منفی بر پایداری سود دارد. متغیر اندازه شرکت که لگاریتم طبیعی دارایی شرکت است، بر پایداری سود تأثیر معنادار و منفی می‌گذارد. در نهایت عرض از مبدأ مدل اثر معنادار و مثبتی بر پایداری سود دارد.

نتایج جدول ۸ در خصوص مدل دوم نشان می‌دهد وقفه کیفیت اقلام تعهدی اختیاری رابطه مثبت و معناداری با کیفیت اقلام تعهدی اختیاری برقرار کرده است. رابطه بین اظهارنظر حسابرس مستقل و کیفیت سود (کیفیت اقلام تعهدی اختیاری) با مقدار ضریب $-0/0924$ و احتمال $0/000$ معنادار و منفی است. بنابراین فرضیه دوم پژوهش مبنی بر این که بین نوع اظهار نظر مقبول حسابرس و کیفیت سود رابطه معناداری و مثبتی وجود دارد، در سطح اطمینان ۹۹ درصد با وجود معناداری رابطه رد می‌شود؛ زیرا این رابطه منفی است. همچنین ارتباط متغیر کنترلی اهرم مالی شرکت با کیفیت اقلام تعهدی، معنادار و منفی است. متغیر جریان نقد عملیات رابطه منفی و معناداری بر کیفیت اقلام تعهدی و کیفیت سود بر مبنای آن دارد، اما اثر آن بسیار ناچیز است. متغیر اندازه شرکت که لگاریتم طبیعی دارایی شرکت است نیز، رابطه منفی و معناداری بر کیفیت اقلام تعهدی و کیفیت سود بر مبنای آن دارد.

در نهایت نتایج برآورد مدل سوم نشان می‌دهد وقفه قابلیت اتکا به اطلاعات دارای رابطه مثبت و معناداری با قابلیت اتکا به اطلاعات است. رابطه بین اظهارنظر حسابرس مستقل و کیفیت سود (قابلیت اتکا به اطلاعات) با ضریب $0/104$ و احتمال $0/005$ معنادار و مثبت است. بنابراین فرضیه سوم مبنی بر این که بین نوع اظهار نظر مقبول حسابرس و کیفیت سود (قابلیت اتکا به اطلاعات سود) رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد، در سطح اطمینان ۹۹ درصد و به تبع آن در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأیید می‌شود. همچنین ارتباط متغیر کنترلی اهرم مالی شرکت (نسبت بدهی به دارایی) با قابلیت اتکا به اطلاعات، معنادار و مثبت است. متغیر جریان نقد عملیات اثر معنادار و مثبتی بر قابلیت اتکا به اطلاعات سود و به تبع آن اثر مثبتی بر کیفیت سود بر مبنای آن می‌گذارد، اما اثر آن بسیار ناچیز است. متغیر اندازه شرکت که لگاریتم طبیعی دارایی شرکت است، تأثیر معنادار و مثبتی بر قابلیت اتکا به اطلاعات سود و به تبع آن اثر مثبتی بر کیفیت سود بر مبنای آن دارد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این مقاله رابطه نوع اظهارنظر حسابرس مستقل و کیفیت سود (از نظر اقلام تعهدی، پایداری و قابلیت اتکا)، براساس مدل پانل پویا بررسی شد و فرضیه‌های پژوهش در قالب سه مدل

اقتصادسنجی آزمون گردید. نتایج آزمون فرضیه‌ها بر اساس مدل اول، نشان داد بین اظهار نظر حسابرس مستقل و کیفیت سود (پایداری سود) رابطه منفی و معناداری وجود دارد. بنابراین فرضیه اول پژوهش حاضر رد شده است. از سوی دیگر می‌توان گفت که مدیریت شرکت‌ها با انتقال ارقام درآمد و هزینه بین سال‌های مختلف، سعی در یکنواختی و پایداری سود می‌کنند که این خود کیفیت سود را کاهش می‌دهد. در نتیجه مدیریت سود، حساب‌رسان مستقل نیز اظهار نظر خود را به صورت غیرمقبول ارائه می‌کنند. تحقیقات انگشت‌شماری به بررسی تأثیر نوع اظهار نظر حسابرس مستقل بر پایداری سود پرداخته‌اند. یافته‌های فرضیه اول این پژوهش با نتیجه تحقیقاتی مانند هوگن و جیتر (۱۹۹۹) و بانیستر (۲۰۰۱) مشابه است.

آزمون فرضیه دوم نشان داد رابطه بین اظهار نظر حسابرس مستقل و کیفیت سود (کیفیت ارقام تعهدی اختیاری) منفی و معنادار است. رابطه منفی بین نوع اظهار نظر حسابرس مستقل (مقبول و غیرمقبول بودن) و کیفیت ارقام تعهدی را شاید بتوان جزء خلأهای موجود در استانداردهای حسابداری ایران دانست که امکان مدیریت سود را از بین نمی‌برد و مدیران با حساب‌آرایی و انتقال هزینه‌ها و درآمدها در دوره‌های مختلف، از طریق قانونی سود را مدیریت می‌کنند که در نتیجه کیفیت ارقام تعهدی کاهش می‌یابد. در این حالت نوع اظهار نظر حسابرس می‌تواند مقبول باشد. بنابراین پیشنهاد می‌شود فعالان بازار به اطلاعات جامع و بیشتری برای تصمیم‌گیری خود اتکا کنند. همچنین با توجه به نتایج پژوهش و احتمال استفاده مدیران از خلأهای قانونی موجود در استانداردهای مصوب حسابداری و مدیریت سود توسط مدیریت که با حسابرسی صورت‌های مالی توسط حسابرس مستقل نیز اثبات‌پذیر نیست، پیشنهاد می‌شود که این استانداردها یا حتی مقررات نظارتی سازمان‌هایی از قبیل سازمان بورس اوراق بهادار، طبق تجربه کشورهای اصلاح‌شده که بازارهای مالی پیشرفته‌ای دارند. یافته‌های فرضیه دوم این پژوهش با نتایج تحقیق تندلو و وانسترلین (۲۰۰۸) سازگاری دارد، اما برخلاف یافته‌های اسپاتیس (۲۰۱۲) است.

در نهایت نتایج برآورد مدل سوم نشان می‌دهد رابطه بین اظهار نظر حسابرس مستقل و کیفیت سود (قابلیت اتکا به اطلاعات) مثبت و معنادار است. بنابراین فرضیه سوم پژوهش تأیید می‌شود. با توجه به این که برخی سهامداران معیار تشخیص و اتکای خود را بر پایه گزارش حسابرس مستقل بنا می‌کنند، حتی اگر مدیران ارشد شرکت‌ها از طریق راه‌های قانونی به مدیریت سود اقدام کنند، حسابرس مستقل نیز راهی جز ارائه اظهار نظر مقبول نخواهد داشت. ذکر این نکته ضروری است که برای ورود به جزئیات این تحلیل، باید بین کیفیت سود مطلوب و

کیفیت سود نامطلوب تفکیک قائل شد که در حوزه بحث این مطالعه قرار نمی گیرد. یافته های فرضیه سوم این پژوهش با نتایج تحقیق برادشاو، ریچاردسون و اسلوان (۲۰۰۱) سازگاری دارد. در پایان برای تحقیقات آتی پژوهشگران، پیشنهاد می شود که کیفیت سود به دو نوع کیفیت سود مطلوب و نامطلوب تفکیک شده و اثر گزارش حسابرس مستقل بر آنها بررسی شود.

فهرست منابع

- بادآور نهندي، ی.؛ تقی زاده خانقاه، و. (۱۳۹۲). بررسی ارتباط بین کیفیت حسابرسی و کارایی سرمایه گذاری. *فصلنامه بررسی های حسابداری و حسابرسی*، ۲۰(۲)، ۴۲-۱۹.
- بنی مهد، ب.؛ حساس یگانه، ی.؛ یزدانیان، ن. (۱۳۹۳). مدیریت سود و اظهارنظر حسابرس: شواهدی از بخش خصوصی حسابرسی. *حسابداری مدیریت*، ۷(۲۱)، ۳۲-۱۷.
- پیری، پ.؛ شیخ محمدی، ا.؛ جوادی، ن. (۱۳۹۲). بررسی ارتباط بین اندازه مؤسسه حسابرسی، تعداد صاحبکاران مؤسسه حسابرسی با کیفیت حسابرسی. *فصلنامه دانش حسابرسی*، ۱۳(۵۱)، ۲۶-۱.
- توکل نیا، ا. (۱۳۹۶). تخصص حسابرس در صنعت، جریان نقد آزاد و مدیریت سود از طریق معاملات با اشخاص وابسته. *فصلنامه بررسی های حسابداری و حسابرسی*، ۲۴(۱)، ۶۰-۴۱.
- جامعی، ر.؛ هلشی، م.؛ حاجی عیدی، ع. (۱۳۹۱). تأثیر عملکرد مدیران بر اظهارنظر حسابرس مستقل در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *فصلنامه بررسی های حسابداری و حسابرسی*، ۱۹(۷۰)، ۱۴-۱.
- نونهال نهر، ع.؛ جبارزاده کنگرلویی، س.؛ پور کریم، ی. (۱۳۸۹). رابطه بین کیفیت حسابرس و قابلیت اتکای اقلام تعهدی. *فصلنامه بررسی های حسابداری و حسابرسی*، ۱۷(۳)، ۷۰-۵۵.
- یعقوب نژاد، ا.؛ امیری، م. (۱۳۸۸). بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت گزارش های حسابرسی و تأثیر عوامل مذکور بر ضریب همبستگی تغییرات قیمت و تغییرات سود سهام. *فصلنامه پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۱(۱)، ۷۵-۵۳.
- Arellano, B. & Blundell, B. (1998). Another look at the instrumental variable estimation of error-components models. *Journal of Econometrics*, 68 (1), 29-51.
- Badavar Nahandi, Y. & Taghizadeh Khanqah, V. (2013). The Relationship between Audit Quality and Investment Efficiency, *Quarterly Journal of The Iranian Accounting and Auditing Review*, 20(2), 19- 42. (in Persian)
- Ball, R. & Shivakumar, L. (2006). The role of accruals in asymmetrically timely gain and loss recognition. *Journal of Accounting Research*, 44(2), 207-242.

- Banimehd, B., Hassasyeganeh, Y. & Yazdanian, N. (2014). Profit Management and Auditor's Opinion: Evidence from the Private Audit Division. *Journal of Management Accounting*, 7(21), 17-32. (in Persian)
- Bannister, J.W. (2001). Earnings management and auditor conservatism: effects of SEC enforcement actions. *Journal of Managerial Finance*, 27, 57 – 71.
- Beasley, M.S. & Petroni, K. (2001). Board independence and audit firm type. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 20(1),97-114.
- Blundell, R. & Bondm, S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. *Journal of Econometrics*, 87 (2), 115–143.
- Bradshaw, M. T., Richardson, S. A. & Sloan, R. G. (2001). Do Analysts and Auditors Use Information in Accruals. *Journal of Accounting Research*, 39(1), 45–74.
- Bruce, B., Jong, H. & Tony, K. (2007). Audit Quality and Properties of Analyst Earning Forecasts. *Social Science Research Network*, 83(2), 600-623.
- Cynthia, B. & Guzman, L. (2010). *It's official: Philippines bests India's*. No. 1. BPO, Philippines Daily Inquirer.
- Das, S. & Pandit, SH. (2010). Audit Quality, Life-Cycle Stage and the management earnings forecasts in IPO prospectuses. *Journal of Business Finance & Accounting*, (30), 125-167.
- Dechow, P. M. & Dichev I.D. (2002). The Quality of Accruals and Earnings: The Role of Accrual Estimation Errors. *The Accounting Review: Supplement*, 77, 35-59.
- Dennis, C. & Jeff, P. (2011). Audit quality and accrual persistence: evidence from the pre- and post-Sarbanes- Oxley periods. *Managerial Auditing Journal*, 26, 437-456.
- Fallatah, Y. (2006). *The Role of Asset Reliability and Auditor Quality in Equity Valuation*. A dissertation of the requirements for the degree of Doctor or Philosophy. Florida Atlantic University; Available at UMI Microform.
- Hogan, C.E. & Jeter, D.C. (1999). Industry specialization by auditors. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 18, 1-17.
- Satip, B.O., Chanling, C., Alan, G.H. & Rajini, J. (2010). Accounting Conservatism and the Tradeoff between Relevance and Reliability of Current Earnings. *Contemporary accounting research*, 20(2), 413-460.
- Ittonen, K., Vähämaa, E. & Sami Vähämaa. (2013). Female Auditors and Accruals Quality. *Accounting Horizons*, 27(2), 205-228.

- Jameei, R. Helishi, M. & Hajieidi, A. (2012). Investigating the Effect of Managers' Performance on Independent Auditor's Opinion in Companies Listed in Tehran Stock Exchange. *The Iranian Accounting And Auditing Review*, 19 (7), 1-14. (in Persian)
- Jensen, M. C. & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, Volume, 3(4), 305-360.
- Johl, S., Jubb, C. & Houghton, K. (2007). Earnings management and the audit opinion: evidence from Malaysia. *Managerial Auditing Journal*, 22(7), 688-715.
- Kothari, S. P., Andrew, J.L. & Charles, E.W. (2004). Performance Matched Discretionary Accrual Measures. *Journal of Accounting and Economics*, 30(1),163-197.
- Nonahal Nahr, A., Jabbarzadeh Kangarluei, S. & Pourkarim, Y. (2010). The Relationship between Auditor Quality and Accrual Reliability. *The Iranian Accounting And Auditing Review*, 17(3), 55-70. (in Persian)
- Piri, P., Sheikh Mohammadi, A. & Javadi, N. (2013). Investigating the Relationship Between the Size of the Audit Institution, the number of clients of the audit firm with quality of audit. *Journal of Audit Knowledge*, 13(51). (in Persian)
- Ronen, J. (2008). *Earnings Management* (Vol. Volume 3). Springer Series in Accounting Scholarship, Canada.
- Schipper, K. & Vincent, L. (2003). Earnings Quality. *Accounting Horizons*, 64 (2) , 97-110.
- Scott, W. (1997). *Defined earning management by the choice of accounting policies so as to achieve some specific managers' objective*. Pearson Education Canada.
- Spathis, M. (2012). Earning management and the role of auditors in an unusual IFRS contex. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 21 (1), 62-78.
- Tavakolnia, E. (2017). Auditor Industry Specialization, Free Cash Flow and Earning Management through Related Party Transactions. *The Iranian Accounting And Auditing Review*, 24(1), 41-60.(in Persian)
- Tilis, L. (2005). *Audit Quality and Risk Differences among Auditors*. Available in: Retrieved from <http://www.SSRN.com>.

- Tendeloo, B.T. & Vanstraelen, A. (2008). Earnings Management and Audit Quality in Europe: Evidence from the Private Client Segment Marke. *European accounting review*, 17 (3), 428-451.
- The Accounting Standards Committee. (2008). *Audit Organization (in Persian)*.
- Wallace, W. A. (2004). The economic role of the audit in free and related markets: a look back and a look forward. *Research in Accounting Regulation*, 17 (1), 267-298.
- Wooldridge, J. M. (2010). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. The MIT press, London.
- Yagoob Nezhad, A. & Amiri, M. (2009). Investigation of effective factors on auditing report quality and its impact on correlation coefficient of price and shares earning changes. *Journal of Financial Accounting and Audit Research*, 1(1), 53-75. (in Persian)